

KIELTEN ELÄMÄ, KUOLEMA JA VAIHTUMINEN

JANNE SAARIKIVI

VÄITÖKSENALKAJAISITELMÄ
HELSINGIN YLIOPISTOSSA
2. JOULUKUUTA 2006

Biologiset elämänmuodot syntyvät ja kuolevat. Syntymän ja kuoleman välisenä aikana ne pyrkivät kopioimaan geeninsä, lisääntymään ja siten tuottamaan toisia samanlaisia elämänmuotoja.

Kulttuurimuodotkin syntyvät ja voivat kuolla, mutta ne eivät kopioidu. Normaali-tilanteessa ne seuraavat toisiaan siten, että yhden kulttuurimuodon kuolema sisältää myös uuden synnyn.

Kasvi, eläin tai ihminen voi säilyä ikuisesti vain, jos se lisääntyy ja kuolee. Kulttuuri taas voi säilyä vain, jos se muuttuu. Näin on myös kulttuurin peruskiviin kuuluvan kielen laita.

Nykymaailmassa ei kukaan puhune latinaa äidinkielenään. Latina ei kuitenkaan kuollut minään tiettyä hetkenä, vaan vuosisatojen aikana se muuttui nykyiseksi romaaniseksi kieliksi, esimerkiksi ranskaksi, italiaksi ja espanjaksi. Samoin on kaukaisessa muinaisuudessa olemassa ollut uralilaista kantakieltä puhuttu katkeamatta siten, että se on muuttunut suomeksi, virokiksi, unkariksi ja noin kolmeksisikymmeneksi muuksi uralilaiseksi kieleksi.

Uralilaisen kantakielen puhujat ovat kuolleet, mutta uralilainen kantakieli ei ole kuollut. Silti sitä ei enää ole. Se on muuttunut sellaiseksi kieleksi, jota juuri nyt tulee suustani.

Kielen elämä on sidottu kieltä käyttäviin ihmisiin.

▷

Ihminen oppii lapsuudessaan syömään lusikalla ja haarukalla tai syömäpuikoilla tai molemmilla sen mukaan, mitä hänelle opetetaan. Sekä mies että nainen oppii pitämään niin hametta kuin housuja ympäristön ohjauksen mukaan. Lapsi oppii myös mitä hyvänsä kieltä, jota hänelle puhutaan.

Liittyessään kieliyhteisöön ihminen alkaa kannatella kieltä ja vaikuttaa kielen elämään. Tuskin hän silti on kielen elämästä kovin kiinnostunut, ellei hän satu olemaan kielitieteilijä. Hänellä on omakin elämänsä.

Tavallinen ihminen suhtautuu kieleen päämäärärationaalisesti. Kielenkäytöllään hän haluaa itselleen sosiaalista suosiota, rahaa, kumppaneita ja vielä monia muita asioita. Kielenkäytön (ja muun sosiaalisen toimintansa) avulla hän luo oman identiteettinsä, profiloituu suhteessa toisiin kieliyhteisön jäseniin. Tästä syystä hän pyrkii käyttämään kieltä luovasti, hieman eri tavoin kuin toiset. Hän omaksuu sieltä täältä kuulemiaan sanoja, puhetapoja ja sanontoja ja levittää niitä. Hän mieltyy tiettyihin ilmauksiin ja käyttää niitä jatkuvasti. Toiset ilmaukset hän hylkää.

Näin kieli huomaamatta muuttuu. Se siirtyy seuraavalle sukupolvelle hieman erilaisena kuin minä edellinen sen sai. Saksalainen lingvisti Rudi Keller (1990) on kuvannut kielen muutosta Adam Smithin talousteorioista lainatun metaforan avulla: kieli muuttuu näkymättömän käden ohjaamana ihmisten käyttäessä sitä omiin tarkoituksiinsa, ilman että kukaan pyrkii kieltä tietoisesti muuttamaan.

Jos kielenkäyttäjät tuntevat useampia kieliä, muodostuu niistä helposti toisilleen innovaatioiden lähteitä. Moneen kielenmuutokseen, ehkä useimpiin, liittyykin jonkinlainen kielikontakti.

Tavallisimmillaan kielikontakti muuttaa kieltä lainautumisen kautta. Eräät lainasanat omaksutaan, koska tietyssä kielessä ei ole täsmällistä ilmausta jollekin tarkoitteelle vaikka toisessa on. Toiset (ehkä useimmat) lainasanat otetaan kieleen ryhdittämään puhetta, lisäämään sen vaihtelevuutta. Voin viitata taannoin kirjoittamaani teokseen sanomalla *väitöskirjani* tai *dissertaationi*, aivan kuten haluan. Molemmilla ilmauksilla on oma tyyliarvonsa ja on vain mukavaa, että molemmat ovat käytettävissä.

Kielten vaikutus toisiinsa toteutuu myös rakenteiden vaihtokaisena kulkeutumisena kielestä toiseen. Jos kaksi kieliyhteisöä joutuu kommunikoimaan keskenään, kieltä helposti tiedostamattomasti mukautetaan kieliryhmien väliseen kommunikaatioon paremmin sopivaksi, joko rakenteeltaan yksinkertaisemmaksi tai toista kieltä muistuttavaksi. Sanotaan: *mitä sinä puhu?* Tai: *minä halu syödä.*

Kielet voivat vaikuttaa toisiinsa myös kielenoppimisen yhteydessä, kun kompleksiset kielenpiirteet yksinkertaistuvat ja analogiset rakenteet yleistyvät synteettisten kustannuksella. Tästä on kyse, kun suomalaisen ravitsemusliikkeen miesten wc:n ovesa lukee *Gentlemans*.

Kielen muutoksessa olennainen on kielenjärjestelmän rakenteiden sisäinen dynamiikka. Se etsii aina tasapainotilaa ja pyrkii kerran muututtuaan järjestymään uudelleen erilaisten analogiaprosessien myötä.

Tämä on kielen elämää. Kun kieli elää, se muuttuu. Se on matkalla toiseksi kieleksi.

On kuitenkin olemassa myös kielen kuolema.

Kieli kuolee silloin, kun menestystä ja parempaa tulevaisuutta etsivät ihmiset alkavat uskoa, että moisia asioita saa parhaiten

käyttämällä jotakin kokonaan toista kieltä. Silloin he ryhtyvät vähän kerrallaan tai kertyytinällä puhumaan sitä, ja kieliyhteisön vanha kieli väistyy. Mikäli kielenvaihto koskee koko kieliyhteisöä, seurauksena on kielikuolema.

Latina tai uralilainen kantakieli eivät koskaan kuolleet, mutta kielet, joiden alueelle ne levisivät, kuolivat. Latinalaisperäiset murteet korvasivat Ranskan alueen kelttiläiset ja baskille sukua olleet kielet sekä Apenniinien ja Iberian niemimaiden muinaiskielet. Uralilainen kantakieli levisi pohjoisille alueille, joissa puhuttiin tuntemattomia muinaiskieliä, ja jälkimmäiset katosivat. Se levisi myös länteen taigavyöhykkeelle, jossa puhuttavat kielet ovat ainakin osaksi olleet indoeurooppalaisia. Niiden paikalla alettiin nyt puhua suomen esimuotoja.

Koska kielen elämä on riippumaton sen puhujien elämästä, eivät näiden Euroopan muinaiskielten puhujat kuolleet, vaikka kielet kuolivatkin. Heidän jälkeläisensä elävät yhä ja puhuvat romaanisia ja suomalaisugrilaisia kieliä.

Kielenvaihto ja kielikuolema ovat siis tavallisesti kytköksissä toisiinsa.

Tietenkin kielen kuolema voi toteutua myös sitä puhuvan väestön kuoleman kautta, mutta tällaiset tapaukset ovat erittäin harvinaisia. Esimerkiksi massiivisiin kielikuolemiin johtaneen kolonialismin historiassa tyypillinen kielikuolema on käsittänyt kielen puhujayhteisön nopean heikentymisen sotien ja sairauksien myötä, sen kieliyhteisön sosiaalisten verkostojen romahtamisen ja niiden korvautumisen uusilla, kolonialistien kielen puhujayhteisön dominoimilla verkostoilla.

Sosiaalisen nousun ollessa mahdollinen ainoastaan näitä verkostoja pitkin jäljelle

jäänyt kieliyhteisö hylkää helposti kielen, ellei sille synny uusia funktioita, kuten esimerkiksi etnisen identiteetin tunnuksena toimiminen (ns. emblemaattinen funktio, ks. Aikhenvald ja Dixon 2001). Tämä on juuri se funktio, jossa monet eurooppalaiset vähemmistökielet tällä hetkellä säilyvät ja vahvenevat.

Kielenvaihto tapahtuu siis pitkälti samoista syistä kuin kielenmuutos ja noudattaa myös samankaltaista sosiaalista dynamiikkaa. Kielenvaihdon, kuten kielenmuutoksen, taustavoimana on kieliyhteisön jäsenten pyrkimys käyttää kieltä tavalla, jonka oletetaan johtavan sosiaaliseen nousuun ja menestykseen.

Väitöskirjani käsittelee venäjän pohjoismurteita. Niitä puhutaan alueella, jolla varmasti tiedetään puhutun suomalaisugrilaisia kieliä vielä 500 vuotta sitten, ehkä vuosisata tai kaksi myöhemminkin.

Tutkimiani venäläismurteita puhuvat ihmiset, joista eräät eivät tänä päivänäkään kutsu itseään venäläisiksi vaan tšuudeiksi. He ovat siis käyttäneet itsestään samaa nimitystä kuin vepsäläiset, suomelle lähisukuista kieltä puhuva itämerensuomalainen kansa (tämän etnonyymin käytöstä ja taustasta ks. Grünthal 1997). Heidän geneettinen perimänsä on hyvin lähellä monien itämerensuomalaisten kielten puhujien perimää. Pohjoisvenäläinen kylä on samannäköinen kuin karjalainen kylä, ja pohjoisvenäläisessä kulttuurissa on monia yhteisiä piirteitä itämerensuomalaisten kielten puhujien kulttuurin kanssa.

Ovatko ihmiset, joiden parissa olen Pohjois-Venäjällä matkustellut, siis venäläisiä vai suomalaisugrilaisia? Kielellisesti varmasti venäläisiä. He eivät silti puhu venäjän kirjakieltä vaan kielimuotoa, jossa on paljon sanoja, jotka suomalainen-

kin tunnistaisi: *lahti* on pohjoisvenäjäksi *lahta* ja metsätie *tajbola* (< **taipale*). Kalaa pyydetään joko välineellä nimeltä *mërda* (< **merta*) tai *rjuža* (< **rysä*), ja se voi olla nimeltään vaikkapa *loh* (< **lohi*) 'naaraslohi'.

Pohjois-Venäjän asukkaat käyttävät tuhansia paikannimiä, jotka ovat suomalaiselle lähes ymmärrettäviä: *Kuzonem* 'Kuisiniemi', *Šulanem* 'Sulaniemi', *Kaskoja* 'Kaskioja' ja niin edelleen — huomautettakoon, että useimmat Pohjois-Venäjällä säilyneet suomalais-ugrilaisperäiset nimet ovat toki paljon vähemmän ymmärrettäviä nyky-suomalaisille.

Se, että tiettyihin konkreettisiin paikkoihin sidotut nimet ovat säilyneet kaikkialla Arkangelin alueella todistaa, että kielenvaihdosta huolimatta populaatio on koko ajan säilynyt. Nimiperinne on katkeamaton. Näitä paikannimiä käytettiin, kun alueella puhuttiin suomalais-ugrilaista kieltä, ja niitä käytetään yhä vielä, vaikka siellä puhutaan venäjää.

Pohjois-Venäjä ei siis venäläistynyt siten, että slaavit tulivat ja tappoivat suomalais-ugrilaiset tai työnsivät heidät tieltään Suomeen. Suomalais-ugrilaiset itse ovat ryhtyneet slaaveiksi. Hieman tieteellisemmin sanotaan, että pohjoisvenäläisissä murteissa on suomalais-ugrilainen substraatti.

Historiassa on normaali tilanne, että kielija kulttuurialueet liikkuvat geneettisesti määriteltujen väestöalueiden yli. Yhdellä kielialueella voi olla monta kulttuurialuetta, kuten suomen puhuma-alueella, joka ulottuu poronhoitajien asuttamalta tundralta Suomenlahden saariston omenatarhoihin. Vastaavasti yksi kulttuurialue voi olla jakautunut moneen kielialueeseen, kuten tuo tundra, jolla puhutaan suomea ja saamea, tai saaristo, jossa puhutaan suomea ja ruotsia.

Ja edelleen: suomen puhuma-alueen sisällä on kulttuurisesti ja populaatiogeneettisesti merkittävämpiä rajoja kuin suomen kielialueen reunoilla.

Tuskin mikään kansakunta on etnisesti monimuotoisempi kuin venäläiset. Pintalaltaan maailman suurimman valtion alueella on hyvin monenlaisia paikallisia, kieltään itäslaavilaisia kulttuurimuotoja, jotka ovat muotoutuneet kontakteissa eri kieliä puhuvien kansojen kanssa. Venäjän kielen paikallisten substraattien monimuotoisuudesta saa jonkinlaisen kuvan vaikkapa A. E. Anikinin (2000) kirjoittamasta Siperian venäläismurteiden etymologisesta sanakirjasta. Siinä on lainasanoja kymmenistä kielistä, jotka kuuluvat lukuisiin kielikuntiin.

Venäläiset, kuten suomalaiset ja jokainen kansa, on siis etnisesti epäyhtenäinen.

Yhteiskuntatieteissä pidetään yleisesti selvänä, että etnokset ovat ensisijaisesti identiteettikonstruktioita eivätkä kielellisesti, kulttuurisesti tai geneettisesti määriteltäviä ryhmiä. Myös historiallisessa kielitieteessä on jo yli sadan vuoden ajan johdonmukaisesti korostettu kielihistorian riippumattomuutta väestöhistoriasta.

Onkin oireellista, että käsitys kulttuurin, kansan ja kielen muodostamasta kokonaisuudesta näyttää silti edelleen ohjaavan sivistyneistönkin käsityksiä kansojen historiaan vaikuttavista prosesseista niin Suomessa kuin jopa Venäjällä, jossa tällaista käsitystä luulisi olevan mitä toivottominta puolustaa. Tämä johtunee siitä, että vaikka käsitys yhtenäisestä etnoksesta ei vastaa todellisuutta, se vastaa arkikokemustamme. Samoin kuin esimerkiksi vapaa tahto, joka psykologisten ja yhteiskunnallisten lainalaisuuksien sanelemana toimintatapana on pitkälti illuusio, ovat myös yhtenäiset etnokset illuusioita. Kuitenkin niin vapaalla

tahdolla kuin etnisellä yhteenkuuluvuudella on tärkeä paikka arkikokemuksessamme.

Tieteessä tulisi silti myös etnisteetin kuvauksessa olla täsmällisempi kuin arkikokemuksessa.

Tiede voi erottaa suomalaisen tai venäläisen ihmisen kielelliset, kulttuuriset ja geneettiset juuret toisistaan ja havaita kussakin niistä lukuisia paikallisia juonteita ja historiallisia kerrostumia. Esimerkiksi suomen kieltä on mahdotonta rajata yksiselitteisesti karjalan kieltä tai meän kieltä vastaan. Suomalaista kulttuuria on vaikeaa tai mahdotonta yksiselitteisesti erottaa ruotsalaisesta kulttuurista. Eikä suomalaisuutta löydy myöskään geeniperimästämmme, koska suomalaiseksi voi muuttua mistä tahansa maailmankolkasta Suomeen saapunut henkilö.

Koettu etnisteettimme muodostuu kielestämme, kulttuuristamme ja fyysisestä perimästämmme prosessissa, jota ohjaavat historialliset kehykset ja ideologiset valinnat. Se ei vastaa viljelemiämme kansallisia myyttejä eikä edes arkikokemustamme. Tämä on tietenkin tieteellisille totuuksille tyypillistä. Esimerkiksi arkikäsite aineen luonteesta on tuskin sukuakaan fyysikkojen tiedoille aineen olemuksesta.

Kielellisen substraatin luonteen ymmärtämisellä voi kuitenkin olla seurauksia ainakin niin sanotun sivistyneen ihmisen etniselle identiteetille.

Esimerkiksi: onko mielekästä nähdä perivihollista sellaisessa kansassa, joka koostuu suurelta osin oman kieleemme läheisiä sukulaiskieliä puhuneiden ihmisten jälkeläisistä? Entä maksaako vaivaa yrittää kuurnia »alkuperäistä suomalais-ugrilaista» kulttuuriperintöä erilleen »slaavilaisesta vaikutuksesta» tarkasteltaessa vaikkapa karjalaisten tai vepsäläisten kaltaisia etnok-

sia, jotka ovat muotoutuneet tuhatvuotisissa kontakteissa slaaveihin? Entä mahtaisivatko päättäjämme suhtautua toisin saamelaisten pyrkimyksiin säilyttää kielensä ja elämänmuotonsa, jos he ymmärtäisivät nykyistä selvemmin, että myös heidän esi-isistään joku on puhunut saamea vielä muutamia satoja vuosia sitten?

Vaikka tänään tarkastettavalla väitöskirjalla on etnisyyttä koskevat implikaationsa, koskee se silti nimenomaan kieltä. Siksi on paikallaan huomata, että vaikka kansat ovat monilähtöisiä, eivät kielet yleensä sekoitu.

Kielitieteen historiassa aika-ajoin päätään nostava ajatus, jonka mukaan historiallinen kielitiede sukupuumalleihin perustuvine taksonomioineen ja kantakielen oletuksineen ei kuvaisi pätevästi kielten kehitystä (ks. esim. Künnap 1998; Saukonen 2006) on nykyään yhtä perusteeton kuin aina ennenkin.

Vaikka latina ja ranska tai uralilainen kantakieli ja suomi ovat eri kieliä, edustavat ne saman kielenaineuksen eri kehitysvaiheita. Toukka, kotilo ja perhonen voidaan tunnistaa samaksi eliöksi, vaikka ne ovat aivan eri näköisiä ja elävät eri tavoin, ja näin on myös samaan kielikuntaan kuuluvien kielten laita.

Vaikka venäjän murteessa on suomalais-ugrilainen substraatti, se on silti aivan normaalia slaavia, jonka kieliopillinen rakenne, perussanasto ja kieliopilliset elementit palautuvat kantaslaaviin ja edelleen indoeurooppalaiseen kantakieleen.

Suomalais-ugrilaisten ja slaavien kontaktissa Pohjois-Venäjällä erikieliset väestöt ovat sekoittuneet. Kielet eivät kuitenkaan sekoittuneet, vaan suomalais-ugrilaisten kielten puhujat alkoivat käyttää slaavia. Tätä ennen suomalais-ugrilaiset kielet olivat kuitenkin ehtineet vaikuttaa slaaviin

▷

monin tavoin. Lisäksi sellaiset kielen elementit kuin konkreettisia kohteita yksilöivät paikannimet tai konkreettisiin tarkoituksiin viittaava maantieteellinen sanasto ovat säilyneet kielenvaihdon yli koko ajan saman väestön käytössä.

Tämä on helppo ymmärtää. Tuskin kukaan kokee tarvetta kääntää nimiä suomeksi, vaikka ne merkitsisivätkin jotain. Kutsumme venäläistä tuttua *Vladimiriksi*, emme 'maailmanhallitsijaksi', vaikka sitä tuo venäläinen nimi tarkoittaa. Ehkä onkin parempi näin.

Eräs kiinnostava havainto, joka käy ilmi tänään tarkastettavasta väitöskirjasta, on se, että historiallinen lingvistiikka ei — ainakaan Pohjois-Venäjän tapauksessa — pysty hyödyntämään oletusta erityisesti substraattivaikutuksesta, joka toteutuu kielenvaihdon yhteydessä.

Tällaisen substraattivaikutuksen olemassaoloa on oletettu ennen kaikkea amerikkalaisen kontaktilingvistiikan tutkijan Sarah Thomasonin teoksissa (ks. Thomason ja Kaufman 1988; Thomason 2001). Niistä se on kulkeutunut myös kansainvälisiin kielitieteellisiin hakuteoksiin (ks. esim. ELL s. 4396–4397).

Thomasonin käsityksen mukaan kielenvaihdon vaikutukset heijastuvat kielen fonetiikan ja fonologian sekä morfosyntaksin muutoksina, jotka johtuvat kieltä vaihtavan väestön puutteellisesta kielenoppimisesta.¹

Lingvistiikan historia on kuitenkin osoittanut, että sellaisia morfosyntaksin tai fonologian muutoksia, jotka ovat jon-

kin väestön puutteellisen kielenoppimisen tuloksia, ei yleensä voi erottaa muista fonetiikan, fonologian ja morfosyntaksin muutoksista, jos muutos on tapahtunut kauan sitten ja voimme tarkastella ainoastaan sen lopputulosta.

Syy tähän kuvasi erinomaisesti jo Antoine Meillet 1900-luvun alussa erottaessaan toisistaan ulkoisen ja sisäisen kielimuodon eli kielen fonologisen muodon ja fonologisten muotojen muodostamat syntagmat, lauseet ja tekstit (ks. Meillet 1925). Edellinen on jotakin materiaalista, ääntä tai tekstiä, jälkimmäinen materiaalin järjestystä. Kyseessä ovat siis rakennuspalikat ja kokoaamisohje, tai tuolit ja istumajärjestys.

Historiallinen kielitiede, joka tutkii äänneiden ja sanojen kehitystä, voi seurata lähinnä vain ulkoisen kielimuodon kehitystä. Se tutkii siis rakennuspalikoita pikemminkin kuin kokoamisohjeita tai tuoleja pikemminkin kuin salin pohjakaavaa.

Ulkoisen kielimuoto on se kielen osa, joka säilyttää identiteettinsä muuttumalla. Historiallisen kielitieteen näkökulmasta suomen *ydin* ja unkarin *velő* ovat sama sana, vaikka niissä ei ole yhtään samaa äännettä.

Kielellisillä rakenteilla taas ei ole mitään sellaista muotoa, jonka jatkuvuutta historiassa voisimme seurata. Joka kerta kun kielellinen ilmaus muuttuu, meillä on kokonaan uusi ilmaisorakenne. Siksi historiallisessa lingvistiikassa on hyvin vaikea löytää metodeja, joiden avulla jokin morfosyntaktinen ilmaustyyppi voidaan varmuudella todistaa kielikontaktin tuloksena syntyneeksi (ks. tarkemmin Fox 1995).

¹ Suomalaisen etnisiteettiä koskevan keskustelun kannalta on kiinnostavaa, että Thomasonin teokset ovat olleet myös Kalevi Wiikin suomalaisten juuria koskevien, tieteellistä kritiikkiä osakseen saaneiden käsitysten keskeisiä innoittajia (esim. Wiik 2002).

Olen edellä luonnehtinut kielikontakteissa vaikuttavia voimia — lainautumista, muokautumista ja muita prosesseja — muutamain sanoin. Nämä samat prosessit ovat vaikuttaneet myös sellaisissa kielikontakteissa, joihin on osallistunut sittemmin kadonneita kieliä.

Mistään muusta ei kielellisessä substraatissa ole kysymys. Ei ole olemassa mitään kielellistä substraattivaikutusta, mystistä kadonneiden kielten vaikutusta nykykieliin. Kielellinen substraatti on toki olemassa, mutta se on laadullisesti kuin mikä hyvänsä kielikontaktin tulos.²

Kielelliseen substraattiin liittyy vielä eräs ulottuvuus, josta sopii muistuttaa tämän juhlavan esitelmän yleväksi lopuksi.

Yhä useammat lingvistit ovat nykyisin hyvin tietoisia siitä, että kun kielet katoavat, menetetään korvaamatonta kulttuuriperintöä. Kielikuoleman haitalliset vaikutukset liittyvät kielten mukana menetettäviin kielellisten ilmausten rakenteisiin, metaforiin, johtosuhteisiin, paradigmaattisiin suhteisiin ja näiden pohjalle muodostuneisiin diskursseihin, joilla puolestaan on merkitystä ihmisen ajattelulle ja maailmankuvalle sekä näiden kautta kulttuureille.

Kielellinen substraatti muistuttaa tosiasiasta, että kielten katoaminen ei aina ole totaalista. Se ei ole kokonaan vailla seurauskieliä niille voittajakielille, joiden puhujiksi maailman ihmisten enemmistö siirtyy.

Väistyvien kielten vaikutukset voivat olla vastuussa uusien kielimuotojen syntymisestä, niin uusien kielten, uusien murteiden

kuin uusien sosiolektienkin. Vaikka kielellisen substraatin syntyminen siis liittyy kielikuolema, kyseessä ei ole, akateemikko Eino Jutikkalaa (1987) mukaillen, kuolema vailla syytä. Jotakin jää usein jäljelle.

Maailman kielten häviämistä kielenvaihdon myötä ja siihen liittyvää kuolleiden kielten vaikutusta — kielellisen substraatin syntymistä — voisi verrata luonnontilaisen aarniometsän katoamiseen ojitettujen peltojen ja kulttuurimaiseman tieltä. Viljelysmaisema on lajistoltaan köyhempi kuin aarniometsä, mutta vainiollakin voi olla upeaa kävellä. Kulttuurimaisema toistaa samoja muotoja, mutta on silti joka paikassa hieman erilainen. Ja sitä paitsi: se, jolla on tietoa, ymmärrystä ja mielikuvitusta, voi yhä aavistaa metsän, joka kerran kasvoisen paikalla. ■

LÄHTEET

- AIKHENVALD, ALEXANDRA Y. – DIXON, R. M. W. 2001: *Areal diffusion and genetic inheritance: Problems in comparative linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- ANIKIN, A. E. 2000: *Etimologičeskij slovar' russkih dialektov Sibiri. Zaimstvovanija iz ural'skih, altajskih i paleoaziatskih jazykov*. Toinen, korjattu ja täydennetty painos. Moskva: Nauka.
- ELL = *The encyclopaedia of language and linguistics* 8. Toim. E. Asher. Oxford: Pergamon Press.
- GRÜNTAL, RIHO 1997: *Livvistä liiviin: Itämerensuomalaiset etnonymit*. Castreanumin toimitteita 51. Helsin-

² Vaikka erillisen substraattivaikutuksen olemassaolo näyttää historiallisen lingvistiikan kannalta tarpeettomalta hypoteesilta, on kielenvaihdon läpi säilyneellä ja kulttuurikontakteissa kieliyhteisöltä toiselle lainautuneella sanastolla silti tyypilliset semanttiset piirteensä (ks. lähemmin Saarikivi 2004; artikkeli on julkaistu uudelleen tarkastettavassa väitöskirjassa).

- ki: Helsingin yliopisto ja Suomalais-Ugrilainen Seura.
- FOX, ANTHONY 1995: *Linguistic reconstruction: An introduction to the theory and method*. Oxford textbooks in linguistics. Oxford: Oxford University Press.
- JUTIKKALA, EINO 1987: *Kuolemalla on aina syynsä. Maailman väestöhistorian ääriivivoja*. Helsinki: WSOY.
- KELLER, RUDI 1990: *Sprachwandel: von der unsichtbaren Hand in der Sprache*. Uni-Taschenbücher 1567. Tübingen: Francke.
- KÜNNAP, AGO 1998: *Breakthrough in present-day uralistics*. Tartu: Tartu University Press.
- MEILLET, ANTOINE 1925: *La méthode comparative en linguistique historique*. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie A, forelesningar 1925. Oslo: Aschehoug.
- SAARIKIVI, JANNE 2004: *Is there Palaeo-European substratum interference in western branches of Uralic? – Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja* 90 s. 187–214.
- SAUKKONEN, PAULI 2006: *Suomalais-ugri-laisten kansojen ja kielten alkuperä-ongelma*. Helsinki: Yliopistopaino.
- THOMASON, SARAH 2001: *Language contact: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- THOMASON, SARAH – KAUFMAN, TERRENCE 1988: *Language contact, creolization and genetic linguistics*. Berkeley, CA: University of California Press.
- WIIK, KALEVI 2002: *Eurooppalaisten juuret*. Jyväskylä: Atena Kustannus.

JANNE SAARIKIVI *Substrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian substrate in northern Russian dialects*. Tartu 2006. Elektroninen väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suoma/vk/saarikivi/>.

Suomalais-ugrilainen laitos, PL 25 (Franzéninkatu 13), 00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti: janne.saarikivi@helsinki.fi